

24/9

BISKOP I NYTT GÖMSTÄLLE

Herbert Tingsten svarar här på det nya inlägg till sommarens diskussion om kyrkorna och diktaturena som biskop Anders Nygren publicerade i Svenska Dagbladet den 14 september.

EFTER TVÅ MANADER har biskop Nygren fortsatt replikväxlingen om kyrkans och kristendomens hållning till nazismen under Hitlers glanstid. Det långa uppskovet är väl motiverat. Många läsare måste ha glömt vad biskopen skrev förra gången och kan därför inte väntas märka att den nya artikeln på en rad punkter innebär en reträtt; utan ett ord om saken uppger biskopen vad han tidigare med pompös myndighet — hans största tillgång i debatten — förfäktat. Tyvärr leder inte reträtten till kapitulation, utan blott till ett nytt gömställe. Biskop Nygren vägrar fortfarande att bekänna det uppenbara: att han under de svåra åren ursäktade eller anslöt sig till den totalitära kritiken av demokratin, medan han nu presenterar sig själv, och därmed den sanna kyrkan och den sanna kristendomen, som diktaturens svurna motståndare.

Jag stannar först vid den tyska kyrkostriden. Den stora massan av tyska kyrkomän — "Reichsbischof Müller och hans anhang", skriver hr Nygren undvikande — anslöt sig helhjärtat och entusiastiskt till Hitlerregimen. Detta faktum, framhåvt även av dr Fogelqvist, på vars auktoritet hr Nygren nu stöder sig, bestrids inte. I stället förklarar hr Nygren att denna kyrka inte representerade den sanna kristendomen. Det är ett gammalt och välkänt knepp; den sanna kristendomen blir helt enkelt hr Nygrens kristendom, och därför behöver han inte som kristna räkna alla dem som hyser en annan uppfattning om den kristna läran. För mig, som inte gör anspråk på att veta vad som är sann eller falsk kristendom, blir det självfallet att tala om ett kristet förträderi mot demokratin, om den stora majoriteten av engagerat kristna uppträder så som den tyska evangeliska kyrkan på 1930-talet. För mig, och detta lär gälla även de flesta kristna, är det omöjligt att i biskop Nygren se ett slags påve, som ur den kristna gemenskapen utskiljer alla olik-tänkande och därför finner att de kristna alltid har rätt, eftersom Nygren=kristendom.

Men hur var det då med den tyska kristliga opposition som hr

Riksbiskopen i den tyska evangeliska kyrkan Ludwig Müller hälsar menigheten vid en kristen sammankomst i Sportpalatset i Berlin 1934.

Nygren prisar som nazismens motståndare? Den var inte motståndare till nazismen annat än i den mån staten hotade dess egen frihet. Detta intygade hr Nygren på 1930-talet i sin bok "Den tyska kyrkostriden" i ordalag som han naturligtvis år 1960 aktar sig för att upprepa. För denna bekännelsekyrka gäller det "icke en förklädd reaktion mot den national-socialistiska staten", skrev biskopen då med kursiverad stil. De kristna såg, förklarade han, "i national-socialismens genombrott... ett nationellt uppvaknande och hoppades på en religiös och etisk förnyelse på den äkta kristendomens grundval". Det var då själva kyrkans förkunnelsefrihet beskars som en del av de kristna, oppositionen, blev kritiska mot nazismen, inte i "kamp för det liberalistiska frihetsidealet", utan för att skydda sina egna rättigheter.

Hur stor var då denna "opposition", som inte heller den var motståndare till "den national-socialistiska staten"? Hr Nygren påstår det vara ett bevis på okunskhet av mig, då den uppgivits till "högst 10 procent". Denna detalj i polemiken visar sällsynt klart hur trängd biskopen känner sig. Ty det är inte jag som står för denna siffra, utan, som jag noterat, teologie professor Gunnar Westin, som stödde sig

för vänliga ord, om de kristnas motstånd mot nazismen. Motionen avslögs. Att jag inte i min bok tog avstånd från motionen skulle nu tyda på att jag gillade den. Hur många galenskaperna kan inte tillskrivas mig om jag görs ansvarig för alla i min bok refererade motioner som jag saknat varje skäl att ta ställning till?

Viktigare är dock att diskutera frihetsbegreppet. Hr Nygren påstår nu att han vid användningen av ordet frihet hela tiden avsett två skilda frihetsbegrepp, det "falska", "liberalistiska", och det "sanna" eller kristna, som innebär ungefär detsamma som den tyska "bekännelsekyrkans" under Hitlertiden. Jag skulle ha sammanblandat de båda begreppen och därför ha anklagat hr Nygren för olika uppfattning vid olika tider.

Nej, sammanblandningen är inte min, utan hr Nygrens. Han har gång på gång brukat ordet frihet i största allmänhet, och varje läsare eller åhörare måste få intrycket att det är frihet i vad jag här kan kalla vanlig mening som åsyftas. År 1937 sade han: "I stora delar av världen står frihetens idé lågt i kurs; man är färdig att avyttra den som något ganska värdelöst..."; här menar hr Nygren uppenbarligen frihet i vanlig, "falsk", mening. År 1936

på en särskild utredning av frågan; hr Nygren nämner inte heller att han vid detta tillfälle sökte polemisera mot Westin och av denne expert fick en hård och välförtjänt näpst (Dagens Nyheter 4 november 1944). Som bevis på oppositionens styrka anför hr Nygren nu att den lyckades få bort Hitlers redskap riksbiskop Müller. Även detta är fel; som Westin framhåller var det inte främst oppositionen (bekännelsekyrkan) som framtving Müllers avgång, utan "landskyrkorna" i Bayern och Württemberg.

Slutligen söker hr Nygren visa att jag själv uppskattat de kristnas insatser i det nazistiska Tyskland. Jag har nämligen i min bok "Den svenska socialdemokratiens idéutveckling" citerat en motion på 1936 års partikongress, som innehöll några vänliga, tyvärr allt-

förklarar han: "Under de sista decennierna har vi fått se övernog av ofrihet, av totalitära stater och diktaturer, som berövar människorna deras frihet. I detta ser kyrkan ett angrepp på en gång på mänskligheten och på Gud..." Var och en måste tro att hr Nygren även i detta fall avser frihet i vanlig mening, alltså enligt hans egen åsikt "falsk" frihet. Men nu säger han sig mena något helt annat, nämligen frihet i kristen mening. Det blir kort sagt naturligt för honom att omväxlande begagna ordet frihet i nedsättande och i berömande mening; ty han arbetar med två skilda frihetsbegrepp. Han kan fördöma friheten — då menar han "falsk" frihet — och han kan upphöja den — då menar han "sann" frihet. Och så avvisar hr Nygren friheten då de totalitära rikningarna är på fram-marsch och prisar den efter demokratiens seger — själv har han alltid rätt, ty han vet vilket frihetsbegrepp han tänker på, och på åhörarna gör han varje gång det åsyftade intrycket.

Genom den navt metafysiska leken med sann och falsk kyrka

och kristendom och sann och falsk frihet får hr Nygren obegränsade möjligheter att svänga sig. Han påstår att kyrkan och kristendomen under nazismen kämpade för friheten. Det påpekas att de flesta präster och kristna (i ordens vanliga mening) var ivriga nazister. Hr Nygren svarar överlägsset: Ja, men jag menar ju den sanna kyrkan och den sanna kristendomen, och de kunde enligt min definition inte vara helhjärtade nazister. Det påpekas vidare att inte ens den enligt hr Nygren sanna kyrkan och kristendomen verkade för vanlig frihet, utan tvärtom godtog den nazistiska staten, om blott deras egen förkunnelse skonades. Javisst, svarar hr Nygren lika säkert, men jag menar naturligtvis den sanna friheten, och den består just i att de sant kristna får vara i fred. Förstår verkligen inte taskspelaren att publiken märker vad han har för sig?

Vad innebär då de båda frihetsbegreppen? Biskopen talar om det falska, "liberalistiska", frihetsbegreppet; det är typiskt att han skriver "liberalistisk", ett ord som gärna använts av nazister och andra antidemokrater som ett förklenande uttryck för "liberal". Det liberala frihetsbegreppet, som hr Nygren kallar okvalificerat, abstrakt etc, är det vi alla i politisk och vetenskaplig debatt brukar använda. Det är naturligtvis inte alldeles klart — sådana begrepp finns inte — men det innesluter det i en demokratisk stat oundgängliga måttet av individuella rättigheter: organisa-

tionsfrihet, tryckfrihet, post- och valfrihet och mycket annat. Den sanna friheten enligt hr Nygrens terminologi blir inte närmare definierad, men den synes främst bestå i frihet för den kristna förkunnelsen, dvs för den kristna förkunnelse som enligt hr Nygren är sann. Den kräver inte frihet för åsikter i allmänhet, den behövs därför i Tyskland inte innebära "en reaktion mot den nationalsocialistiska staten", blott ett hävdande av bekännelsekyrkans frihet.

Det finns en väldig litteratur som analyserar frihetsbegreppets innebörd, meddelar hr Nygren. Ja, förvisso, och det frihetsbegrepp som hr Nygren anser vara det sanna är väl bekant. Det innebär att frihet skall finnas för det rätta: frihet för mig själv och liktänkande, inte med nödvändighet för andra. Bara vi får vara fria, får Hitler gärna förtrycka socialister och liberaler och katoliker, det var "bekännelsekyrkans" av hr Nygren upptagna paroll. Med precis samma metod formade Rousseau och Hegel sina frihetsbegrepp: det är från denna synpunkt som fascism, nazism och kommunism sagt sig vara den sanna frihetens försvarare. På vanlig svenska kallas detta ofrihet. Hr Nygren är i stort och dåligt sällskap.

Det kan synas underligt att hr Nygren i sitt senaste inlägg å ena sidan öppet erkänner att han med sann frihet avser något helt annat än liberalismens frihet — denna är "falsk" — och samtidigt fortsätter att spela sin roll av något slags förkämpe för demokrati mot totalitära regimer. Varför inte säga öppet: Jag tycker precis som under Hitler-tiden, då jag skrev och talade hänfullt om friheten, ty jag menar nu som då att vad folk i allmänhet kallar frihet är falsk frihet. Men därmed skulle Nygren avstå från sin reservutgång: att tala om frihet som om han menade allmän eller vanlig frihet.

Gång efter annan har jag betonat att många kristna, liksom många utanför kristendomen, med kraft och offervilja bekämpat diktaturerna. Jag vill också understryka att hr Nygren i en rad fall

från kristet håll angripits för att han inte ser den allmänna friheten som en kristen angelägenhet. Men hans angripare har självfallet, enligt hans vokabulär, inte varit "sanna" kristna.

HERBERT TINGSTEN